

Вывучэнне лімнанімаў Віцебшчыны дазваляе сцвярджаць, што і лімнанімія дэманструе такое ж уражлівае адзінства і цэласнасць тэрыторыі славян, як і жывая апелятыўная лексіка сучасных славянскіх народаў.

Літаратура

1. Даль, В.И. Толковый словарь живого великорусского языка в 4 т. – М., 1976–1980. – Т. 2, с. 659.
2. Даль, В.И. Толковый словарь живого великорусского языка в 4 т. – М., 1976–1980. – Т. 2, с. 162.
3. Даль, В.И. Толковый словарь живого великорусского языка в 4 т. – М., 1976–1980. – Т. 4, с. 674.
4. Даль, В.И. Толковый словарь живого великорусского языка в 4 т. – М., 1976–1980. – Т. 4, с. 680.
5. Даль, В.И. Толковый словарь живого великорусского языка в 4 т. – М., 1976–1980. – Т. 4, с. 680.
6. Даль, В.И. Толковый словарь живого великорусского языка в 4 т. – М., 1976–1980. – Т.1, с. 557.
7. Даль, В.И. Толковый словарь живого великорусского языка в 4 т. – М., 1976–1980. – Т. 3, с. 286.
8. Лотман, Ю.М. Внутри мыслящих миров. Человек – текст – семиосфера – история / Ю.М. Лотман. – М., 1996. – С. 175 – 193.
9. Славянская мифология. Энциклопед. словарь. – М., 2002. – С. 162–163.
10. Фасмер, М. Этимологический словарь русского языка в 4 т. – М., 1975–1980. – Т. 3, с. 701.

Т.П. Слесарава (Віцебск)

ПРЭДЫКАТЫЎНЫЯ КАНСТРУКЦЫІ ЯК СРОДАК РЭПРЭЗЕНТАЦЫІ ВОБРАЗА КАСТУСЯ КАЛІНОЎСКАГА Ў РАМАНЕ У. КАРАТКЕВІЧА «КАЛАСЫ ПАД СЯРПОМ ТВАІМ» І АПОВЕСЦІ С. ЯНОВІЧА «СЯРЭБРАНЫ ЯЗДОК»

У лінгвастылістычным аналізе мастацкага тэксту вывучэнне імёнаў уласных з пункту гледжання іх структуры, семантыкі і функцыянавання займае асаблівае месца.

Гэтыя пытанні вырашае новы напрамак у даследаванні імёнаў уласных, які ўзнікае на стыку анамастыкі са стылістыкай, лінгвістыкай тэксту, лінгвасеміётыкай, – літаратурная анамастыка.

Пісьменнік падбірае альбо канструюе не толькі асабістыя імёны, але і ўсе кампаненты анамастычнай прасторы твора. Ён ведае характары, заняткі, душэўныя і фізічныя дадзеныя персанажаў. І ў гэтай сітуацыі імя не можа не ўвайсці ў нейкія сувязі з ужо вядомымі ўласцівасцямі персанажа і задачамі твора. Гэтыя сувязі могуць аказацца шматпланавымі і разнастайнымі, але яны не заўсёды спецыяльна запланаваныя, свядома ўведзеныя аўтарам. Імя ў мастацкім творы можа сказаць больш, чым задумаў пісьменнік.

У якасці назвы героя імя ўласнае рэалізуе разнастайныя якасці носьбітаў імя праз спалучэнне з іншымі словамі, у прыватнасці з дзеясловамі ў прэдыкатыўных канструкцыях.

Характэрнай асаблівасцю сучаснай прозы з'яўляецца вяртанне яе да мінулага, без якога, як вядома, няма будучага. Увагу пісьменнікаў прыцягваюць усе эпохі і перыяды жыцця народа, а пераасэнсаванне колішніх падзей адбываецца з пазіцыяй сучаснасці.

Мастацкаму ўвасабленню гістарычных падзей прысвяціў шэраг сваіх твораў класік беларускай літаратуры Уладзімір Караткевіч, творчасць якога выклікае вялікую цікавасць чытачоў.

Адметнае месца ў творчасці У. Караткевіча займае раман «Каласы пад сярпом тваім» (1968), прысвечаны адной з гераічных старонак беларускай гісторыі – перыяду падрыхтоўкі паўстання 1863 г., гісторыяй якога аўтар зацікавіўся яшчэ ў студэнцкія гады.

Гістарычны раман патрабуе, каб побач з выдуманымі героямі дзейнічалі рэальныя гістарычныя асобы. Так у рамане з'явіўся будучы кіраўнік паўстання – Кастусь Каліноўскі.

Рэвалюцыянер-дэмакрат, публіцыст і паэт Канстанцін Вікенцій Сямёнавіч Каліноўскі нарадзіўся ў вёсцы Мастаўляны пад Беластокам. Паходзіў са шляхецкага роду, скончыў юрыдычны факультэт Пецярбургскага ўніверсітэта з навуковай ступенню кандыдата права. Ужо ў студэнцтве ён рашуча ступіў на сцяжыну палітычнай барацьбы з самаўладдзем, належаў да рэвалюцыйнага гуртка. Кастусь стаў стваральнікам нелегальнай рэвалюцыйнай арганізацыі ў Гародні, у 1862 г. пачаў выдаваць беларускую газету «Мужыцкая праўда». Пасля загаду аб арышце дзейнічаў пад канспірацыйнымі прозвішчамі, адным з якіх было *Макарэвіч*. Менавіта з такім героем мы і сустракаемся ў апавесці Сакрата Яновіча «Сярэбраны яздок».

Неабходна адзначыць, што легендарная постаць Кастуся Каліноўскага выклікала зацікаўленасць і аб ім напісана шмат твораў. Аповесць вядомага польска-беларускага пісьменніка таксама прысвечана паўстанню 1863 года.

З дакументальнай праўдзівасцю ствараюць пісьменнікі вобраз канкрэтнай гістарычнай асобы. А дапамагаюць ім у гэтым мастацкія сродкі. Адным з прыёмаў, з дапамогай якіх аўтары мастацкіх твораў апісваюць сутнасць чалавека, з'яўляецца вылучэнне ў ім тых ці іншых прыкмет, якія ствараюцца дзейнасцю чалавека.

У тэкстах назвы такіх прыкмет часта прадстаўлены дзеясловамі. Малюючы чалавека ў тэксце, пісьменнікі вылучаюць і больш падрабязна апісваюць адны яго ўласцівасці і менш увагі надаюць іншым. Гэта адлюстроўваецца ва ўжывальнасці спалучэнняў дзеясловаў з уласнымі назоўнікамі. Аб'яднанне слоў у тэксце падпарадкавана існуючым у мове

сінтаксічным правілам. У той жа час спалучальнасць кожнага асобнага слова абумоўлена яго ўласнай індывідуальнай семантыкай.

У гэтым вага кожнай семантычнай прыкметы, уласцівай імёнам асоб, вымяраецца частотнасцю ўжывання дзеясловаў, якія выказваюць гэтыя семантычныя прыкметы. Чым часцей выкарыстоўваюцца з імёнамі асоб дзеясловы, якія абазначаюць дадзеныя дзеянні, тым найбольш значнымі для апісання семантыкі слова яны лічацца, паколькі ў прэдыкатыўных канструкцыях тыпу «імя + дзеяслоў» апошні выконвае не толькі граматычную, але і семантычную функцыю, з дапамогай якой экспліцыруюцца ў тэкстах тыя ці іншыя асаблівасці значэння канкрэтнага імя, а праз іх і некаторыя асаблівасці носьбітаў гэтых імёнаў.

На падставе супадаючых семантычных прыкмет розныя дзеясловы групуюцца ў пэўныя тэматычныя групы. Л.М. Васільеў вылучае 10 лексіка-семантычных груп дзеясловаў: дзеясловы стану, дзеясловы думкі, дзеясловы маўлення, дзеясловы пачуццяў, дзеясловы руху, дзеясловы разбурэння, дзеясловы стварэння, дзеясловы змены стану, дзеясловы кантактавання і дзеясловы, якія абазначаюць біялагічныя працэсы [1].

Дадзеныя тэматычныя групы дзеясловаў размяркоўваюцца пры спалучэнні з уласнымі імёнамі асоб у залежнасці ад семантычных асаблівасцей апошніх, што можа служыць эмпірычнай апорай для інтэрпрэтацыі адпаведных характарыстык персанажаў.

Шляхам суцэльнай выбаркі ў якасці эмпірычных фактаў у выглядзе прэдыкатыўных спалучэнняў імя *Кастусь Каліноўскі* з дзеясловамі з рамана Уладзіміра Караткевіча «Каласы пад сярпом тваім» [3] намі выдзелена 522 спалучэнні, а з аповесці «Сярэбраны яздок» [4] – 73. Па колькасці ўжывання яны размяркоўваюцца наступным чынам:

	Раман Уладзіміра Караткевіча «Каласы пад сярпом тваім»	Аповесць Сакрата Яновіча «Сярэбраны яздок»
дзеясловы стану	53 (10,1%)	3 (4,1%)
дзеясловы думкі	62 (11,8%)	12 (16,4%)
дзеясловы маўлення	124 (23,7%)	10 (13,6%)
дзеясловы пачуццяў	81 (15,5%)	4 (5,4%)
дзеясловы руху	33 (6,3%)	28 (38%)
дзеясловы разбурэння	6 (1,1%)	-
дзеясловы стварэння	32 (6,2%)	-
дзеясловы змены стану	37 (7%)	-
дзеясловы кантактавання	46 (8,8%)	8 (10,9%)
дзеясловы, якія абазначаюць біялагічныя працэсы	48 (9,1%)	8 (10,9%)

Калі чалавека прадставіць як істоту, што размаўляе, думае і адчувае, то ў спалучэнні з імем уласным першыя пазіцыі павінны займаць дзеясловы такіх лексіка-семантычных груп, як маўлення, думкі і пачуццяў. У рамане Караткевіча менавіта гэты мы і назіраем.

Кастусь Каліноўскі паўстае ў тэкстах непрымірым ворагам самаўладства і прыгонніцтва, які ўзнімае свой народ на паўстанне. Погляды і перакананні Каліноўскага раскрываюцца ў рамане Уладзіміра Караткевіча ў гаворцы і перапісцы з Алесем Загорскім, у размовах і спрэчках са старым Вежам, з членамі нелегальнага гуртка «Агул». Менавіта таму ў спалучэнні з імем *Кастусь Каліноўскі* дзеясловы маўлення займаюць першае месца сярод вылучаных лексіка-семантычных груп (124 словаўжыванні, або 23,7%).

Каліноўскі выступае як самаахвярны змагар супраць царызму, як чалавек вялікіх патрыятычных пачуццяў. Група дзеясловаў, што выражаюць розныя пачуцці, знаходзіцца на другім месцы (81 дзеяслоў, або 15,5%). Сярод дзеясловаў, якія ўваходзяць у дадзеную лексіка-семантычную групу, з імем *Кастусь Каліноўскі* спалучаюцца такія, як *рызыкаваць, сцяраць, змагацца*.

Кастусь Каліноўскі павінны аб'яднаць, згуртаваць людзей, павесці іх за сабой. У аповесці Сакрата Яновіча ў спалучэнні з імем, якім завецца галоўны герой, першае месца належыць дзеясловам руху (28 дзеясловаў, або 38%), другое – дзеясловам думкі (12 дзеясловаў, або 16,4%), дзеясловы кантактавання займаюць чацвёртую пазіцыю (8, або 10,9%). Сярод дзеясловаў, якія ўваходзяць у пералічаныя лексіка-семантычныя групы, з імем галоўнага героя спалучаюцца такія, як *выйшаў, ішоў, падумаць, ведаць, зразумець, разважыў, разлічыў*.

Такім чынам, улік лексічнай спалучальнасці імя ў тэкстах дае магчымасць не толькі апісваць яго семантычныя ўласцівасці, але і характарызаваць канкрэтнымі моўнымі дадзенымі якасці носьбітаў гэтых імёнаў, або герояў мастацкіх твораў. Адно і тыя ж героі характарызуюцца рознымі аўтарамі амаль аднолькавымі моўнымі сродкамі.

Літаратура

1. Васильев, Л.М. Семантика русского глагола: Глаголы речи, звучания и поведения: Учебное пособие / Л.М. Васильев. – Уфа, 1981.
2. Верабей, А.Л. Жывая повязь часоў: Нарыс творчасці У. Караткевіча / А.Л. Верабей. – Мінск: Вышэйшая школа, 1985. – 118с.
3. Караткевіч, У. Каласы пад сярпом тваім / У. Караткевіч. – Мінск: Юнацтва, 1981. – 781 с.
4. Яновіч, С. Сярэбраны яздок: аповесць, апавяданні / С. Яновіч. – Маст. літ.: 1978.